

**Fekete Sas Akadémia
Székesfehérvár**

A Fekete Sas szálló és a Reformkor

**Irodalmi workshop
2021. szeptember 10–18.**

VARRÓ ÁGNES

Az inasból mester lesz

Céhes élet a céhes tárgyi emlékek tükrében

**FEKETE SAS
TÁRSASÁG**

VARRÓ ÁGNES

Az inasból mester lesz

Céhes élet a céhes tárgyi emlékek tükrében

A **céh** általában egyazon településen élő és működő azonos mesterséget űző iparosok érdekvédelmi, gazdasági, vallási és munkaközössége volt, ami évszázadokon keresztül biztosította a társadalom kézműves termékekkel történő ellátását. A céhek szerveződése Európában a 9. században kezdődött, Magyarországon pedig a 14. századtól 1872-ig működött ez a termelőrendszer, amelynek alapelve – a tisztesség és a becsület – az öt évszázad alatt mintsem változott. A céh nem csupán egy gazdasági formáció, egy századokon át fennálló termelési keret volt, hanem a munkához való erkölcsi viszonyulás is. Belső szervezetére az egyszerűség, a demokratikus, de patriarchális rend volt jellemző. A céhes hierarchia, az inas – legény – mester vertikális rend alapján, a munkával tanulás elve szerint működött. A mesterség elsajátításának első lépése az **inas**nak állás volt. 10-12 évesen már felvették az önként jelentkező fiúkat és két hét próbaidő után amennyiben megfelelték az elvárásoknak (nem lehetett balkezes, keresztlevéllel kellett rendelkezni) megtörtént a **szegődtetés**. Az inasévek száma mesterségtől függött, általában 2- 4 év között változott. Az inas munkájáért pénzt nem, csak ellátást, szállást kapott. Feladatai közé tartozott a céhmester feleségének való segítség a házimunkában, a műhely takarítása. Megtanulta az alapvető viselkedési szabályokat, erre utal az inasregula következő versszaka:

*„Becsületes mesterségbe
lettél inas, vegyed észbe:
munkád igaz művelése
a mesterség becsülése.”*

Az inas fokozatosan sajátította el a mesterség fogásait. Először mindig egyszerű munkadarabot kellett készítenie (például a fazekasinasnak virágcserepet). Az inasévek alatt belenevelődött a szakmai ismeretekbe, és tudatosult benne a minőségi munka mindenkor elvárásának szabálya. Az inasidő leteltével egy próbadarabot kellett önállóan elkészítenie, s ha a mester elfogadta, ünnepélyesen felszabadult és legénnyé vált, s hivatalosan is a kézművesek rendjébe tartozott. A felszabadulását a mesterrel áldomás ivás, a legényekkel pedig **társpohár** adása követte. A társpohár során fogyasztott italt a felszabadult inasnak kellett fizetnie. A Fejér megyei takácscéhekben az inasok felszabadulásához népszokásszerű cselekmény, a borral keresztelés kapcsolódott. A takácsinast felszabaduláskor egy pohár keresztelő borral nyakon öntötték, és a segédlevelét a kezébe adták. Ezzel a ceremóniával céhbeli becsületes takácslegénnyé vált.

Bizonyoságul **szabadulólevelet** kapott a felszabadult inas. A **tanulólevelet, szabaduló levelet vagy bizonyságlevelet** az inaséveit betöltött legény kapta tanulóéveinek igazolásaképpen. Az irat azt dokumentálta, hogy az inas kitanulta a mesterséget, felszabadult és magatartása ellen sem merült fel kifogás. Ezt a bizonyságlevelet mutatta fel a **legényvándorlás** évei során, amikor elszegődött egy-egy céhmester mellé tapasztalatszerzés céljából. A tanulólevelek eleinte kézi festésű, kézzel írott, egyedi oklevelek voltak, később előre nyomtatott okmányűrlapokat használtak, amelyek felső részén gyakran találjuk a kiállító hely városának metszetét. (1. ábra)

1. ábra: Szabó céglevél Székesfehérvár ábrázolással, 1841

Az Szent István Király Múzeum céhtörténeti anyagának becses darabja Altmon Kristóf székesfehérvári borbélylegény tanulólevele 1754-ből. A kézzel festett és latinul írt dokumentum keretét színes növényi motívumok sorát két oldalon a magyar és a bajor címert tartó oroszlán szakítja meg. Felső részén, középen Székesfehérvár korabeli ábrázolását láthatjuk a városfallal, épületekkel, templomokkal. E különlegesen díszes, értékes okmány céhtörténeti és várostörténeti szempontból is becses értéket képvisel, a Szent István Király Múzeum néprajzi állandó kiállításának céhtörténeti részében látható. (2. ábra)

2. ábra: Altmon Kristóf borbélylegény tanulólevele Székesfehérvár látképével, 1754

Vezeték- és melléknév: Krausz Károly	Bor- und Zuname: H. 1590
Születéshely: Kült. Hegyi mgy	Geburtsort: sh
Járás: —	im Bezirke: —
Koronaország: magyar	des Kronlandes: —
Születésév: 184.	Geburtsjahr: —
Honi község: Kült. Hegyi mgy	Heimatsgemeinde: —
Járás: —	im Bezirke: —
Koronaország: magyar	des Kronlandes: —
Mesterség: állatás	Profession: —
Állapot: nőtlen	Stand: —
Termet: karcsú	Statur: —
Ábrázat: kerek	Gesicht: —
Haj: sötét	Haar: —
Szem: kék	Augen: —
Orr: —	Nase: —
Száj: —	Mund: —
Különös ismertető jegyek: minireket	Besondere Kennzeichen: —
Névirat: Krausz Károly	Namensfertigung: —
Vándorlási engedély iránya, és ideje: magyar ország egy évig	Richtung und Dauer der Wanderbewilligung: —

3. ábra: Krausz Károly fülei asztaloslegény vándorkönyve

A szabadulóleveleket később felváltották az úgynevezett **vándorkönyvek**, melyek már személyi igazolvány, útlevelel és munkakönyv is voltak egyben. (3.ábra)

A vándorlás során ebbe jegyezte fel az időszakosan munkát adó mester, hogy mikor dolgozott nála az illető legény és hogy elégedett volt-e a munkájával. Mivel a vándorút Magyarország határain túlra, az osztrák örökös tartományokba, sőt Németországba is elvezetett, az útlevelel szolgáló vándorkönyvet magyarul és németül állították ki.

A **legény** már bérért dolgozott. A mesterség alapos elsajátításának, sokoldalú szakmai, kulturális és nyelvi ismeretek szerzésének lényege és módja a legényvándorlás volt. A városi mesterek közé csak olyanok kerülhettek, akik a kötelezően előírt hároméves vándorlást teljesítették. Két-három hónapot töltött a legény egy-egy távoli műhelyben. Elsősorban nagyobb városokban, ahol több legény is dolgozott, gyakran mesterségenként elkülönülő szállások álltak rendelkezésükre. A kádár céhlegények szálláshelyét jelölte a Székesfehérvárról származó festett vaslemez, amely a hordókészítés egyik munkafázisát ábrázolja, alján német felirattal: „DIE EHRSAME FASBINDER GEHILFENHERBERGE”. A tárgy a néprajzi állandó kiállításban látható. (4.ábra)

4. ábra: A kádárlegények beszállótáblája Székesfehérvárról

5. ábra: A székesfehérvári vastuskó

A legényvándorlás másik igen érdekes tárgyi emléke a székesfehérvári **vastuskó** ugyancsak látható a múzeum Országzászló téri néprajzi állandó kiállításában.(5. ábra) Ez a felül három ágcsonkkal rendelkező, vaslemezrel borított faág a városkapunál volt felállítva. A Székesfehérvárt érintő, vándorló mesterlegények egy-egy emlékszöveget vertek bele. Némelyik szeggel átlukasztott réz egykrajcárost is ütött rá. A hagyomány szerint az 1842-es évszámú rézpénzt Petőfi Sándor szegezte székesfehérvári

vándorszínészkedése alkalmával a tuskóra. Erős vaspántján, amellyel eredeti felállítási helyén a falhoz erősítették, az 1835-ös évszám olvasható. Lakatja nem nyitható, zárszerkezet nélküli lakatutánzat.

Érdemes a múzeum régi leltárkönyvi bejegyzését is idézni a tárgy bemutatásakor:

„Szegekkel televert ágas fatönk rajta lakattal felszerelt karika mellyel a falhoz lebetett erősíteni. Az e fajta tuskókat vastuskónak szokták nevezni. Városok kapujánál vándorlegények beszálló vendéglőjénél szoktak állani. A szegeket az útutazó vándorlegények verték bele. A mi tuskónk eredetileg hol állt biztosan nem tudjuk. A Szőgyény-Marich ház padlásán őrizték, oda állítólag a várkapuktól került. A Szőgyény-Marich háztól Lakos Ignác birtokába jutott, ki terménykereskedő volt és az ő boltja előtt állott a Szőgyény-Marich utcában. Lakos üzlete megszűnése után Héjj Ferenc vendéglősnek adta a vastuskót kinek a Bank utcában (Sz. Korona u.) volt vendéglője és ott állt a vendéglő előtt. Héjj Ferenc halála után özvegye Kiss Mihály felesége lett és ennek révén került Székesfehérvárról Győrbe.” A múzeumba 1938-ban Kiss Mihály ajándékozása útján került a vastuskó.

Ehhez hasonló vastuskót más városokból is ismerünk (Győr, Bécs stb.). Krúdy Gyula A zöld vadász című novellájában így mesél a bécsi vastuskóról és a hozzá fűződő legényszokásról:

„Fafutyi Palkó Eperjesen nyolc évig volt kovácsinas. Azért tartott ennyi ideig a dolog, mert akkoriban a kovácsoknak kellett elvégezni a lakatosok munkáját, de még a fegyvercsináláshoz is érteni kellett. Fafutyi Palkó megtanult mindent Zobrói uramnál, a híres eperjesi kovácsnál, akinél jobban lovat vasalni senki sem tudott azon a vidéken. Legény lett Palkó. Vándorútra indult.[...] Ment, mendegélt. [...]Útközben találkozott mindenféle mesterségű vándorlegénnyel. A szűrszabók Lengyelországba mentek cifra munkát látni, a paszományosok Törökországba. Csak kováccsal nem találkozott. Midőn Bécsbe érkezett, már tudta a kötelességét. Első útja ahhoz a sarokhoz vezetett, ahol a város közepén egy hatalmas cölöp volt a földbe ásva. Minden vándorló legénynek kötelessége volt szeget verni a cölöpbe. Palkó is beverte a maga szögét a sok közé, és a szegek formájáról megállapította, hogy kicsodásak a szegek. A magyar szegeket nyomban megismerte a formájukról. A német szeget ismerte. Az apró fejjű olasz szegek recézett fejűkkel kiváltak a sorból.”

A vándoridő leteltével, visszatérve városába a legény miután elegendő tapasztalattal és anyagi tőkével is rendelkezett, bejelentette a mesterré avatási kérelmét. Ehhez szükséges volt a városi polgárjog birtoklása, melynek alapvető feltétele volt, hogy egy évig és egy napig helyben kellett laknia. A mesterré válás legfontosabb feltétele – az adminisztratív kötelezettségek teljesítése után – a **mesterremek** elkészítése volt. A **remeklés** során a jelöltnek egy minden tekintetben kifogástalan minőségű munkát kellett elkészítenie, amely bizonyítékul szolgált, hogy a mesterség ismeretének tökéletesen birtokában van. A remekmunka egy különösen bonyolult, magas fokú szakmai tudást igénylő termék volt. Fazekasoknál, korszósoknál egy-egy hatalmas méretű vizsgadarabot kellett készíteni, a lakatosnak egy bonyolult zárszerkezetű lakatot, a takácsok esetében minél összetettebb minták elkészítésével bizonyították a mesterségbeli ismereteket. Igencsak komoly szaktudást jelenthetett a Lajoskomáromból származó takács céhremek megszövése. Az 1851-ben készült dísztrüklözőbe hat, piros fonállal készült csíkot szőtt a remeklő mester. A harmadik csíkba a céhhez tartozó települések nevét és a készítés évszámát is eláruló felirat került. „**BOLHÁS DÉG ÉS L KOMÁROMI B TAKÁTS CÉH REMEKJE K 1851.**” A negyedik csíkba kétfejű sas mintát tett. Ez a motívum egyébként gyakran

feltűnik a céhemlékeinken, mivel számos magyarországi céh Habsburg királyainktól nyerte szabadalomlevelét. A lajoskomáromi takácsremek a múzeum néprajzi állandó kiállításán tanulmányozható. (6. ábra)

6. ábra: Takácsremek Lajoskomáromból, 1851

A mestermunka pozitív elbírálása után válhatott a jelölt mesterré. Önálló műhelyt nyithatott, s jogosult lett saját **cégér** használatára. A cégér egy-egy mesterséget, foglalkozást, műhelyt, vendéglőt, fogadót jelölt. (7.ábra) Eredetileg arra szolgált, hogy az írni, olvasni nem tudó emberek is felismerjék a mester műhelyét, a kereskedő üzletét. A középkorban kialakult minden szakmának a jellemző készítményeit vagy szerszámaikat ábrázoló cégére, melyet a műhely bejárata fölött helyeztek el. A cégérek nemcsak útba igazítottak, hanem azt is mutatták, hogy a céhes mesterek a szakmát jogosan művelik. Különösen a 19. század elején volt nagy divatja a különböző, változatos cégéreknek. Napjainkban ugyancsak reneszánszát tapasztalhatjuk e régi céhszokásnak. Székesfehérvár belvárosa ugyancsak bővelkedik ötletesebbnél ötletesebb mívés cégérekben.

7. ábra: Borbély cégér

A mesterremek elbírálását 2-4 **látómester** végezte. A **látómester vagy bejáró mester** afféle minőségi ellenőr szerepét töltötte be, s a mestermunkák bírálata mellett a hétköznapiakon is szigorúan felügyelt a céhben folyó munkára, s arra, hogy hitvány termék ne kerüljön árusításra. Ha nem volt megfelelő a termék, bírságot, látópénzt kellett fizetni. Ő ügyelt az árusítás rendjére is. Csakis hiba nélkül való munkát fogadtak el. Ez után kaphatott a remeklő mesterjelölt mesterlevelet és beléphetett a céhbe. Inast, legényt tarthatott, cégért használhatott. Mestereskü letétele után kerülhetett sor a céhbe való felvételére. Ez az esemény azzal is járt, hogy az ifjú mesternek mesterasztalt kellett adnia a céhtagok számára, ami egy többfogásos, ünnepi étkezést jelentett. Fél éven belül meg kellett nősznie, különben pénzbírságot fizetett. (A családalapítás ugyanis garancia volt arra, hogy a mester helyben marad majd.) A frissen felavatott céhmester volt a mesterek között az inas, a legfiatalabb, a **szolgálómester**. Őrizte a céhláda másik kulcsát, intézte a céh egyházzal kapcsolatos kötelezettségeit, továbbá szociális feladatok ellátása is a kötelességei közé tartozott. (Például gondoskodott a beteg mester ápolásáról, intézte a temetéseket. A szociális gondoskodás a beteg, elesett, bajban lévő céh tagtársukról ugyancsak jellemezte a céhek életét. A büntetésekből befolyt összegeket illetve a különféle díjakat (pl. szegődés, felszabadítás, remeklés, okmányok illetékei) szociális célokra fordították.

8. ábra: A székesfehérvári csapócéh járatótáblája, 18. század közepe

A szolgálómester hordozta körbe a céhtagok között a gyűléseket jelző **járótáblát vagy céhbehívó** táblát. A tábla felmutatásával jelezte a céh rendezvényének megtartását, szóban közölte az esemény időpontját és helyszínét. Ezek a kis táblácskák fából vagy fémből készültek, oldalaikon általában a céhre jellemző ábrázolást (szerszámok, a védőszent képe, a céh neve) láthatunk. Néprajzi gyűjteményünkben lévő járatótáblák között találjuk a székesfehérvári csapócéh behívótábláját. (8. ábra) A 18. század közepéből származó festett fa táblácska egyik oldalán a posztókészítő mesterség eszközeit, szerszámain, a másik felén a céh védőszentjének, Szent Mártonnak lovas alakját láthatjuk amint legendájának egyik

híres eseménye szerint, katonaköpenyét kettévágja és az előtte térdelő koldusnak nyújtja. A székesfehérvári csapócéh műhelyei a Palotavárosban működtek. A gubacsapók gyapjú finomításával és posztókészítéssel foglalkoztak. A posztó a katonai meleg ruházat, s a köpeny fontos alapanyaga volt, így módon Szent Márton védőszentül választása érthető. A másik festett céhbehívó tábla a székesfehérvári csizmadiacéhben volt használatos. Egyik oldalán a jellegzetes szerszámokat és készterméket, a másikon Szent István alakját láthatjuk, amint Máriának felajánlja a koronát. A csizmadiák Szent Istvánt és Máriát tisztelték a céh égi patrónusaként. A táblácskán ábrázolt Szent István piros, prémes öltözetben, lábán csizmával látható. (9. ábra)

9. ábra: A székesfehérvári csizmadiacéh járatótáblája, 18. század közepe

A céhek élén a legtapasztaltabb, legidősebb, nagy szakmai tekintéllyel bíró, évente választott **céhmester** állott. Ő volt a céhláda, a céhpecsét, az iratok, a vagyon őrzője, előtte történtek az inas szegődtetések, házában zajlottak a céh gyűlései, ő képviselte a céhet, ügyelt a konkurenciára, hetente körbejárva ellenőrizte a minőségi munkát. Ő volt a céh legfőbb bírója. A legények ügyeit az **atyamester** intézte. A céhekben **nótárius**, jegyző is a vezető tisztségviselők közé tartozott, ő intézte az adminisztrációs ügyeket, elszámolásokat.

A céh pontosan szabályozta tagjai jogait, kötelességeit, a mesterség tanulásának, elsajátításának és gyakorlásának menetét, idejét, a céh belső rendjét, működését, amit a céhszabályzatokban írásban is rögzítettek. A **céhszabályzatok**, **privilegiumlevelek** díszes, bársony vagy bőrkötéssel, zsinóron függő aranyszínű pecsétokban lévő pecséttel ellátott okiratok. A céhszabályzatok tagjaik számára vallásos életet, kötelező vasárnapi misehallgatást, a körmeneteken való részvételt írtak elő. A mesterek saját céhük zászlaja alatt vonultak az úrnapi körmenetben. **Céhzászlóval** és lámpákkal vonult ki a céh az elhunyt céhtag temetésére is. A fecskefarkas vagy négyszögletes hatalmas méretű céhzászlókon a céh neve, alapítási, vagy a zászló készítése évszáma, a védőszent képe, a céhre jellemző szerszámok és termékek ábrái szerepeltek. (10–12. ábra)

10.–11. ábra: A székesfehérvári mészárosceh és a német szabóceh zászlója, 1828

A céhszabályzatok a céh működésének legfontosabb hivatalos dokumentumai. Évszázadokon át kézírással készültek. 1805-ben I. Ferenc császár begyűjtette ezeket a kézzel megalkotott privilégiumokat és egységes, nyomtatott forma használatát tette kötelezővé. Ezek a céhszabályzatok vagy privilégiumok igényesen, szépen kiállított, bársonykötéses iratok voltak. Első oldalukat gyakran kézzel festették. A Szent István Király Múzeum néprajzi gyűjteménye több ilyen típusú céhszabályzatot is őriz, melyek közül talán a legszebb a sármelléki patakmolnár céh privilégiumlevele 1818-ból. (14. ábra)

12. ábra: A székesfehérvári szűrszabóceh zászlója, 1848; 13. ábra: Az óra- és puskaműves céh pecsétje

A sármelléki, Sárvíz menti patakmolnár céh I. Ferenc császártól nyerte privilégiumát 1817-ben. Három, kézzel festett oldalt kötöttek a nyomtatott céhszabályzathoz. Közülük a céh pecsétjét ábrázoló oldal különösen figyelemre méltó. Középen vörös mezőben arany oroszlánok nyitott korona alatt malomkereket és a malomkő tengelyének rögzítésére szolgáló malomvasat, malomkőguzsalyt tartanak. Körülötte fekete mezőben arany körirat: A SÁR MELLYÉKI PATAK MOLNÁROK CZÉHÉNEK PETSÉTJE 1818. A pecsétet jobbról-balról cserfaág övezi. Felette, ovális pajzson Nepomuki Szent János, a céh védőszentjének képe látható. A pecsét alá Fejér vármegye címerét helyezték azzal a jelenettel, amelyben Szent István király felajánlja koronáját Máriának, Magyarország patrónájának. A céhpecsétet Magyarország és a magyar szent korona alá tartozó országok címerei fogják címergyűrűbe:

1. Magyarország kiscímere: pajzsán címertani balról vörös mezőben zöld hármashalomszögnek aranykoronás kiemelkedő részén ezüst kettős kereszt. A pajzsot a magyar korona fedi be. 2. Horvátország: vörössel és ezüsttel sakkozott mező. 3. Dalmácia: kék mezőben három aranykoronás leopárdfej. 4. Szlavónia: két ezüst pólya között, amelyek a Drávát és a Szávát jelképezik, jobbról futó nyest, fölötté csillag. A címereket ötlombos korona alatt fehér-vörös, aranyrojtos címersátor fogja körül. Háttérfestményként a síkságon a bokrokkal, fákkal övezett Sárköz látható.

14.–15. ábra: A sármelléki patakmlnár céh privilégiuma és pecsétje, 1818

A szabadalomlevél mellett a másik igen fontos céhtárgy a **céhpecsét**. (13, 15. ábra) A céh iratainak hitelesítését szolgálta. Általában rézből, vasból készült. A céh neve, alapítási éve, jellegzetes szerszámai szerepeltek rajta. A céhpecsét helye a céhláda legföltettebb tárgyai között volt és a céh első embere, az évente (újra)választott mester őrizte. A testületi céhpecsét mellett a céhmesterek saját pecsétet is használhattak. A céhpecsétet, a szabadalomlevelet és a céh legfontosabb dokumentumait, pénzét a **céhládában** őrizték. (16.–18. ábra)

16.–17. ábra: A csákvári fazekascéh ládája

A székesfehérvári kádárcéh ládája, 1722

18. ábra: A székesfehérvári molnárok céhládája, 1770

19. ábra: Céhpersely

A benne összpontosuló értékek révén a céhláda a céh jelképévé vált, a céhtagok körében különleges megbecsülésben részesült. Választás után ünnepélyes menetben vitték az új céhmester házához. A céh minden jelentős eseménye (inassá fogadás, felszabadítás, mestereskü, évi rendes gyűlések, stb.) a nyitott céhláda előtt történt. A céhszabályzatok egyébként azt is előírták, hogy a nyitott céhláda előtt tilos volt a tiszteletlen beszéd, káromkodás. Aki ezt megszegte, büntetéspénzt kellett fizetnie. Egyébként a céhtestület bevételeinek tetemes részét a büntetések tették ki, legfőbb befizetők pedig a rendtartás ellen leggyakrabban vétő legények voltak. A pénzt vasból, bádogból készült **céhperselyben** gyűjtötték és a céhládjában tartották. (19. ábra) A céhláda egyik kulcsát a legidősebb céhmester, a másikat pedig a legfiatalabb mester, a szolgálómester őrizte.

20.–22.: A városhidvégi céhkorsó, 1866; A Kádárok céhkorsója, 1693; A csizmadia legénycéh korsója, 1833

A céh ünnepein fontos szerep jutott a **céhkorsónak**, ebből töltötték a résztvevők számára a bort. E nagyméretű, sokszor fél méter magasságú, zöldmázas korsókat fazekasok készítették.

A Szent István Király Múzeum legrégebbi céhkorsója a székesfehérvári kádárcéhé volt, 1693-ból való.

A barokk jegyeket őrző hatalmas korsó felülete igen gazdagon, rátétes mintákkal díszített, hasának közepén ugyancsak rátétes technikával különféle kádárszerszámokat, készterméket, hordót láthatunk. (21. ábra)

A múzeum néprajzi gyűjteményébe 2000-ben került egy Városhidvégről származó tekintélyes méretű korsó Stitz Sándor és felesége ajándékozása révén. A zöldmázas hatalmas korsót Nikolits György városhidvégi fazekas készítette 1866-ban. Mivel egy mezővárosi, számos itt űzött iparágat egyesítő vegyescéh korsója volt, ezért díszítése, a mesterségek jelvényeinek, jellemző szerszámainak ábrázolása révén az egész céhes ipar jelképeként is fölfogható. A kiöntőcsőr alatt két egymást keresztező kulcs a lakatosokat, alatta egy perec a pékeket idézi. Jobbra két keresztbe tett véső, mellettük lószerszám, kantár látható. A címertartó oroslánok alatt egy boroshordó a kádármesterségre utal. Üllőjén patkót kalapáló kovács áll a címertől balra. A címer jobb oldalán a bognár a keréktalpakat üti rá a küllőkre. Mellette kőműves- és ácsszerszámok láthatók. (20. ábra)

A mesterek céhei mellett a mesterlegények, segédek is céheket, legénytársaságokat alkottak, amelyek az idősebb atyamesterek és bejárómesterek felügyelete mellett működtek. Az ifjú céheknek külön céhkorsójuk volt, amelyből a céh összejövetelein, ünnepein, az inas felszabadulása, a legényavatás, mesterválasztás alkalmával töltötték a bort, amikor a céh vagy az ünneplő céhtag látta vendégül a társaságot. A székesfehérvári csizmadia legények zöldmázas korsója a Rác utcai kiállítóhelyen látható (Rác u. 11.). Az 1833-ban készült korsó hasán egy csizmadiaműhelyben lejátszódó jelenetet örökített meg a fazekas. A rátétes technikával alkotott ábrázoláson a csizmadia műhelyben várakozó megrendelő és a dolgozó mester között párbeszéd zajlik: „SZABJON AZ ÚR FRISSEN. URAM TESSÉK VÁRAKOZNI. PAJTÁS MEGLESZ DÉRE.” (22. ábra)

Egy másik, ugyancsak a Rác utcai kiállításban látható közel fél méter magas, 1802-ben készült, szintén a székesfehérvári csizmadiák ifjú céhének korsóján feltüntették a céh előjáróinak nevét: „Az bötsületes Csizmazia Társaság korsója 1802 Szabó Imre legen Baldanik András Kepetz Josef 1802 Samsom János Atyamester Hertzeg János Juronits Josep ifju bejaro Radotsanyi Istvan Legen 1802.” A korsó hasán két jelenetet is megformált az alkotó: egy vándorló csizmadialegény alakját és két legényt, amint egy rúdon fejjel lefelé lógó harmadik társukat, egy inast cipelik. A céhkorsón megörökített esemény a legényavatás szertartását ábrázolja. (23. ábra)

23. ábra: Csizmadiák ifjú céhének korsója, 1802

Jellemzően habán kerámiaműhelyekben készültek a kisméretű, egy-egy adag ital befogadására alkalmas **legénykorsók**. A mives kivitelezésű ivóedények hasára a mesterség szerszámaival, késztermékeivel festették. (24. ábra)

24.: Mészáros céhlegény korsó

Fejér megye legjelentősebb céhközpontja Székesfehérvár volt. Petőfi ittjártakor, 1842-ben az iparágak száma szerint 86 szakmával a 6. helyet foglalta el országos szinten a szabad királyi városok sorában. A város fontosabb céhei (alapításaik évszámával) a 17–19. században az alábbiak voltak:

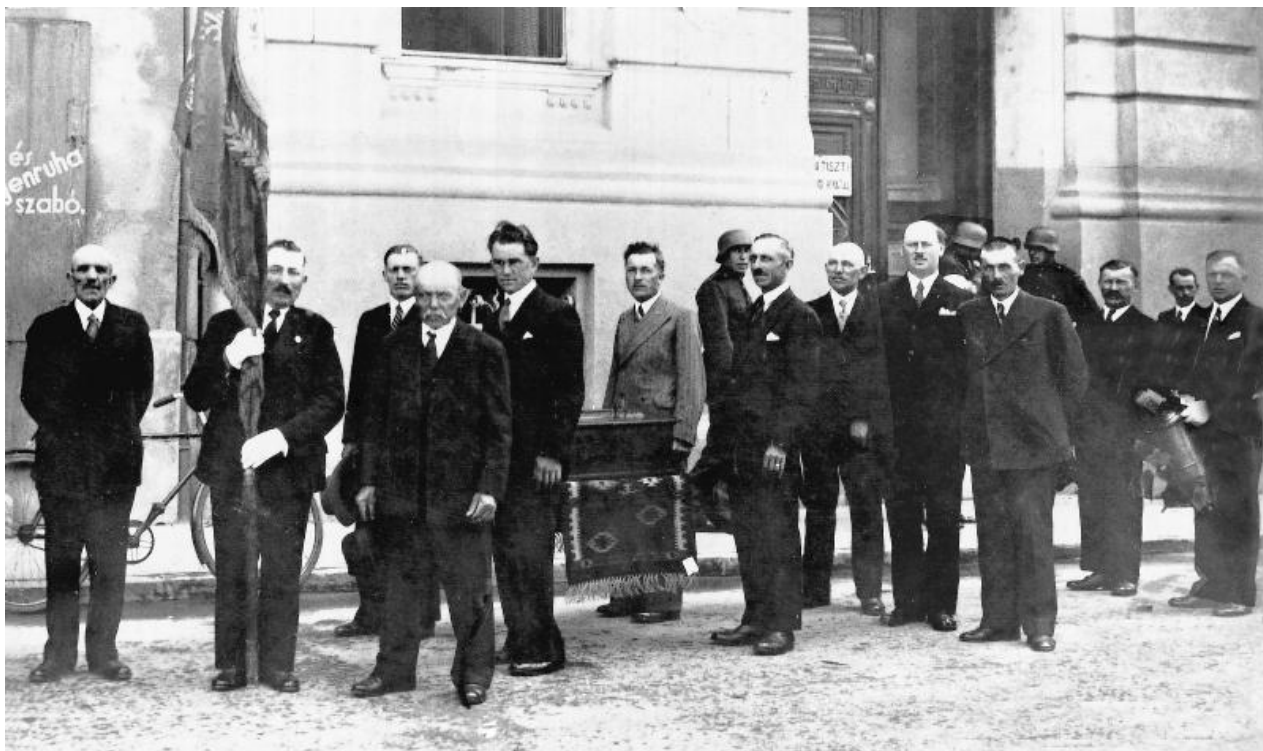
Asztalos (1700)	Kőműves-kőfaragó (1694)
Ács (1795)	Magyar varga (1701)
Bognár-esztergályos-kaskötő-nyerges (XVIII. század eleje)	Mészáros (1652)
Borbély (chirurgus) (1754)	Molnár (1701)
Cipész (1692)	Német varga (1692)
Csapó (kallós) (1702)	Órás-puskaműves (1718)
Csizmadia (1692)	Szabó-gombkötő (XVIII. század eleje)
Fazekas (1692)	Szíjgyártó-kötélgyártó (1723)
Juhász (1745)	Szűcs (1732)
Kapcsás	Szűrszabó-kalapos (1791)
Kádár (1693)	Takács (1726)
Kovács (1694)	Tobak (1694)

A céhekbe tömörülő iparosok elsősorban a nyugati külvárosban, a Palotavárosban éltek. Különösen a bőriparral (tímár, tobakos, varga, csizmadia, szűcs) és a posztó feldolgozással (csapók) foglalkozók létszáma volt igen jelentős ebben a városrészben.

Székesfehérváron kívül a megye mezővárosai (Mór, Csákvár, Bicske) voltak a legnagyobb céhközpontok. A falusi mestereket elsősorban a sármelléki és vértessaljai céhek tömörítették. Több kisebb település mesterei alkottak egy-egy céhet és gyakran a rokon szakmák képviselői ugyancsak egy

közös egyesült céhbe tömörültek. Különösen a csákvári fazekascéh illetve a megyeszerte nagy létszámmal működő takácscéhek léptek túl a helyi igényeken.

A magyarországi céhes világot 1872-ben a VIII. törvénycikkkel rendeletileg eltörölték. Az évszázadokon át működő termelési rendszer ekkorra már az ipari fejlődés gátjává vált. A céhszervezet helyét az ipartestületek foglalták el. Noha a céhszervezet megszűnt, még számos egykori szokás évtizedekig tovább élt, még ha csak jelképesen is. Például Smohay Ferenc kalaposmester jelölt 1912-ben jelképes „vándorutat” tett Palotaváros utcáin. Egy másik céhes szokás továbbélése figyelhető meg az 1938-ban készült felvételen amikor a Székesfehérvári Ipartestület tetőfedő szakosztálya a céhlárával és a céhzászlóval vonul az Iparosok Háza elől a bazilikába. (25. ábra)

25. ábra: A Székesfehérvári Ipartestület tetőfedő szakosztálya a céhlárával és a céhzászlóval a bazilikába indul a Szent István-napi körmenetre, 1938

Felhasznált irodalom:

Bogdán István: Kézművesek mestersége. Budapest, 1989. Gondolat

Demeter Zsófia – Gelencsér József – Lukács László: Palotavárosi emlékek. Székesfehérvár-Palotaváros története és néprajza. Az István Király Múzeum Közleményei, A sorozat 31.szám, Székesfehérvár, 1990. .

Lukács László: A tisztas ipar emlékei. Céhek, céhemlékek, az iparosok hagyományai Fejér megyében és Székesfehérváron. A tárgykatalógust összeállította: Varró Ágnes. A Szent István Király Múzeum Közleményei, A sorozat 40. szám, Székesfehérvár, 2007.

Lukács László – Varró Ágnes: Tárgyalkotó hagyomány. Fejezetek Fejér megye néprajzából. A Szent István Király Múzeum Közleményei, D sorozat 318. szám, Székesfehérvár, 2009.